

ORIJENTACIJE

ŽUPNI PASTORAL U SVJETLU EKLEZIOLOGIJE II. VATIKANSKOG SABORA

Bono Zvonimir Šagi

Primijeniti ekleziologiju Drugog vatikanskog koncila na župu – život i djelovanje Crkve na toj razini – postaje dvadeset godina od završetka Koncila još od veće vitalne važnosti, jer, kako kaže Ivan Pavao II, „Htjeli mi to ili ne, župa ostaje od kapitalne važnosti za kršćanski narod, pa i za one koji nemaju veze s Crkvom.”¹ Upravo na toj razini Crkva Božja najkonkretnije se očituje kao „sakrament ili znak i oruđe najtješnjeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijelog ljudskog roda” (LG 1). Koliko će ta razina crkvenog očitovanja biti autentična, živa i dinamična, ovisi o svijesti koju o njezinoj važnosti imaju sami članovi Crkve i po vertikalnoj i po horizontalnoj liniji. Sad već svima postaje jasno da je za vjemo obavljanje spasenjske uloge i opće Crkve potrebno voditi računa o svemu što se događa u bazi, gdje dolazi do izraza sva različitost ljudi, njihovih tradicija, kultura, društvenog položaja itd. Govori se o Crkvi odozdo koja niče iz odjeka evanđeoskog navještanja kao pastoralne djelatnosti i tihog djelovanja Duha Svetoga u srcima ljudi. Događa se malo po malo sve jasniji obrat izazvan Koncilom, da se težišnica crkvenog života premješta s opće na mjesnu razinu. Neki kažu da je otkriće mjesne Crkve, što je prvi put na Koncilu izraženo u br. 41. konstitucije o liturgiji, prava „kopernikanska revolucija, jer više nije mjesna Crkva ta

koja gravitira oko opće Crkve nego se jedina Crkva Božja nalazi prisutna u svakom slavlju mjesne Crkve”.² Prema tome ekleziologija, u koliko hoće biti pastoralna, mora sve više biti okrenuta pitanjima što se postavljaju na mjesnoj razini, što niču iz baze.

Mjesna se Crkva u koncilskim dokumentima identificira najprije kao dijeceza (CD 11), ali se težište obrata prema konkretnom izrazu Crkve, prema bazi ne može zaustaviti na odnosu opća crkva – mjesna Crkva, nego se mora primijeniti i na samu mjesnu Crkvu prema osnovnim crkvenim zajednicama. Zato možemo reći da je zajedno s biskupijom kao mjesnom Crkvom, otkrivena i župa. O župi se prije Koncila nije govorilo u okviru ekleziologije, nego samo u okviru prava, pa je ekleziologija župe nešto sasvim novo.

Ne mogu se ovdje upustiti u ekleziologiju župe kao takve³, zadržat ću se više na ovim

¹ CATECHESI TRADENDAE, br. 67.

² E. LANNE, *L'Eglise locale et universelle* – u: *Irénikon* 43(1970), str. 490. Usp. G. ALBERIGO (urednik) *L'Ecclesiologia del Vaticano II: dinamismi et prospettive* – EDB Bologna 1981, str. 129. Vidi i TOMISLAV ŠAGI-BUNIĆ u: *Jeke jednog Koncila*, str. 53sl.

³ M. ZOVKIĆ, *Eklezijalnost župe i biskupije* – u: *Nova et vetera* 1(1980), str. 16–32.

ekleziološkim spoznajama koje mi se čine nužnima da se iz njih mogu izvući praktična načela i potrebne odrednice dinamičnog župnog pastorala.

I. TEMELJNE SPOZNAJE

Budući da je Drugi vatikanski koncil htio biti pastoralan, tj. manje doktrinarnan, a više praktičan, bilo je prirodno da se uputi u novo samospoznavanje Crkve, da prihvati kao izazov vrijeme, sve ono što sadrži pojam moderniteta (suvremenosti) i vidi koliko je ona u kontingentnom dijelu svoga bića sposobna za evanđeosku zadaću. Samospoznaja Crkve u suvremenom svijetu jest najkraće izražena zadaća Koncila i pokoncilskih godina, ili da, kako se izrazio Pavao VI „produbi svijest o samoj sebi”, (...) „uspoređi onu idealnu sliku koju je Krist imao o svojoj Crkvi, o svojoj svetoj i neporočnoj Zaručnici (usp. Ef 5,27) sa stvarnim svojim licem (...) da se obnovi, tj. da ispravi sve one promašaje što ih njezini članovi počinu i na koje joj njezina svijest, to ogledalo njezina uzora, Krista, ukazuje i osuđuje ih (...) da uspostavi odnos sa svom zajednicom čovječanstva.⁴ Ta se, pak, samospoznaja mora događati na svim relevantnim razinama, sve do svakog pojedinog kršćanina, pa se i ne može odjednom dogoditi. Koncil je bio početak toga procesa.

Važno je, stoga, da i u ovom našem razmišljanju o župnom pastoralu, najprije označimo ključne spoznaje koje su općenito utjecale na promjenu slike Crkve kako se ona izgrađivala u praksi kroz ovih dvadeset godina.

Možemo reći da su bitne spoznaje: Crkva – Otajstvo (LG I. gl.); Crkva – narod Božji (LG II. gl.). Te dvije spoznaje kažu da je Crkva stvarnost drukčija od svake druge stvarnosti na svijetu, ne može se do kraja razumom obuhvatiti, već se u nju vjeruje, ona je vidljiva, ali se ne iscrpljuje u vidljivom, jer u njoj djeluje sam Bog, polazi iz unutrašnjeg trojstvenog života Božjega, a ostvaruje se povijesno u osobama koje tvore vidljiv narod Božji. Taj narod nije narod u povijesno-sociološko-etničkom smislu, ali nije ni puka biblijska slika, već otajstveno zajedništvo osoba koje ujedinjuje: „vjera, nada i ljubav” (usp. LG 8) koji predvođen Kristom kao svo-

jom nevidljivom glavom u snazi Duha Svetoga kroz povijest putuje, objavljuje, svjedoči i ostvaruje veličanstvena djela Božja, kako su se ona očitovala u Isusu Kristu sve dok se ne očituje on sam u Slavi, dok se sve ne zbude. Sve što taj narod čini narodom Božjim, on prima od Boga. Bog sam je tom narodu odredio i vođe, ali oni nisu vladari već sluga, jer je njihova zadaća da služe narodu kako bi postigao Božja obećanja, posvećenje i konačno spasenje. Zato oni ne mogu zamijeniti narod Božji kao da bi oni sami bili dovoljni za postignuće svrhe koju je Bog namijenio Crkvi. Sav narod Božji je Crkva. Ona je hijerarhijski uređena, ali su svi članovi jednakog dostojanstva, zato i nema dvodijelnog društva. Svi su pozvani da ostvare svetost i svi su poslani da prema službi, što ih prije same institucije Bog raspoređuje, pridonesu za spas svih ljudi. U taj su narod pozvani svi ljudi. Zato je on po svojoj naravi samo jedan, poslan je da se raširi po svem svijetu, među sve narode, ali se ni s jednim ne može poistovjetiti. Iako su članovi raspršeni po svem svijetu, ipak tvore duhovno zajedništvo koje se na vidljiv način ostvaruje u liturgiji, posebno u euharistiji.

Promatrajući Crkvu kao narod Božji, jasnije vidimo njen povijesni značaj. Jednim je dijelom ona promjenljiva kao i sve ono što čini povijesno događanje, a drugim ona je unutar povijesti čovječanstva nositelj trajnih božanskih vrijednosti, oruđe i sredstvo Božjeg djelovanja. Ona je svjedok tijekom povijesti onih viših, božanskih, posljednjih realnosti.⁵

Zajedno s tim više općim spoznajama, u prvi plan dolazi i stara otačka ideja *z a j e d n i š t v a* (koinonia, comunio). Zajedništvo je najprije misterijske naravi, stvar vjere; na neki način reproducira među ljudima trinitarno zajedništvo koje je izvor, model i cilj svekoliike dinamike vjere i svakog konkretnog oblika crkvenog zajedništva. Iz pojma *zajedništvo* ukazuje se potreba konkretnog govora o *z a j e d n i c i*

⁴ ECCLESIAM SUAM, br. 10–13 – izd. KS, Zagreb 1979, str. 13s.

⁵ Više o tome. TOMISLAV ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema* – KS, Zagreb 1972, str. 57–60, *Usp. Zaključni izvještaj izvan. sinode 1985.* – tipsko lat. izd. 1985, str. 6–13.

(*communitas*).⁶ Zajednica bi trebala ostvarivati to otajstveno zajedništvo. Crkva je za sva naša razmatranja najprije otajstvo, stvarnost vjere, crkveno je zajedništvo također stvar vjere, ali se očituje u vidljivim sociološkim tvorbama, iako se ne može nikad sasvim svesti na sociološko

U tom se kontekstu pita: Koliko i kakva je zajednica Crkva? Ako pojam zajednice ovdje uzmemo kao vidljivo, konkretno ostvarenje (događanje) otajstvenog zajedništva, možemo s pravom govoriti o Crkvi kao zajednici.⁷ No, pita se na kojoj se razini ona najbolje izražava kao zajednica. Tako dolazimo do mjesne (partikularne) Crkve, pa i do župe, ali i do mnoštva novih pitanja te potrebnih nijansi u poimanju zajednice, da bismo mogli u pastoralu dobro znati što znače praktični zahtjevi za izgradnjom kršćanske zajednice ili crkvenog zajedništva.

Na razini sveopće Crkve nekako nam je lakše govoriti o crkvenom *zajedništvu*, nego o zajednici, jer se tako više izriče da su u katoličkom zajedništvu prisutne i mjesne Crkve kao subjekti, a čini se da to i više odgovara najstarijoj kršćanskoj tradiciji. Na razini partikularne (mjesne) Crkve, lakše govorimo o Crkvi-zajednici, iako i na toj razini valja imati na umu da se radi o doista sasvim specifičnoj zajednici. Tek na župnoj ili još nižoj razini, zajednica postaje najrealniji izraz otajstvenog zajedništva.

Već smo spomenuli da je otkriće mjesne Crkve kao potpunog izraza svete katoličke Crkve, pravi kopernikanski obrat, ali valja naglasiti da je ta revolucionarnost ponajprije u tome što se od sada pastoralna teologija mora pitati: Gdje, na kojoj razini je najprvotnije i najpotpunije moguće ostvariti otajstveno zajedništvo, tako da ono dotakne i poveže konkretne ljudske osobe, kojima se svojim spasenjskim zahvatom Bog obraća. Pitanje je i teoretsko: o bazi pastoralna, i o odnosu Crkve – institucije i Crkve-zajednice.⁸ Stvara se tako teologija mjesne Crkve i teologija župe, kao sasvim novo poglavlje ekleziologije, a otvara se i sasvim nova mogućnost, pa i stvarna potreba posebnih teologija koje izrastaju iz mjesnih socio-kulturnih prilika i pitanja na koja život Crkve u dotičnim prilikama traži aktualne odgovore na temelju vjere i božanske objave. Možda ne bi ovdje odmah trebalo pomisliti na one velike, tzv. teolo-

gije predikata, ali svakako se potreba za konkretnom teologijom čini neizbježnom ako želimo da se Crkva oživi kao stvaran „znak i oruđe” (usp. LG 1) spasenja.

Razmišljajući dalje od tih spoznaja, sve više se nameće u cilju neposrednog osmišljenja pastoralne akcije, potreba domišljanja cijelog govora o Crkvi-zajednici. Je li *zajednica* doista ona ključna riječ kojom izražavamo model Crkve, primjeren suvremenom svijetu, ili se mora tragati za nekom boljom označnicom stvarnosti u kojoj se ostvaruje crkveno otajstvo kako bi se lakše izbjegle zamke miješanja sociologije, socijalne psihologije i teologije bez potrebnih distinkcija. Može se naći i mišljenja da uopće nije dobro gledati Crkvu kao zajednicu, jer se na taj način nedovoljno jasno naznačuje da je ona stvarnost koja postoji unutar zajednice čovječanstva.⁹ No, unatoč svemu govor o Crkvi-zajednici postaje nezaobilazan, barem što se tiče mjesne Crkve i župnog pastoralna, samo, dakako, uz potreban teološki sadržaj pojma zajednice.¹⁰

Možda bismo usporedo s govorom o Crkvi-zajednici trebali govoriti o *Crkvi-subjektu*, jer se na taj način ostavlja više širine u shvaćanju unutarnjih crkvenih odnosa i različitosti socioloških grupa u kojima se ostvaruje crkveno zajedništvo.¹¹ Za partikularne Crkve, pa i župe, u govoru o živom zajedništvu, unošenje pojma subjekta postaje posebno značajno, jer se tako označuje njihova posebna uloga u socio-kul-

⁶ Više o problemu zajednice vidi: T. ŠAGI-BUNIĆ, *Vrijeme sudgovornosti*, KS, Zagreb 1981, 1, str. 480–487.

⁷ BONO ZV. ŠAGI, „Današnja župa kao mjesto katehetskog djelovanja”, u: *Zbornik X. i XI. KLJŠ*, str. 222s.

⁸ Npr. možemo li i koliko razlikovati pojmove zajednica i društvo? Čini se da ih u teologiji moramo razlikovati da se ne bi crkveni život definirao po modelu „savršenog društva”, kao što se to događalo prije Koncila. Zanimljivu napomenu o tome daje CHENU. Usp. *Intelektualac na slobodi*, KS, Zagreb 1979, str. 104s.

⁹ Usp. HERBERT McCABE, *Svećenstvo i revolucija*, u: „Jukić” 4 (1974), str. 33.

¹⁰ Opširnije u: WALTER KASPAR, *Elemente einer Theologie der Gemeinde*; LOTHAR ROSS, *Begriff und Gestalt der kirchlichen Gemeinde*, u: „Lebendige Seelsorge” 5 (1976), str. 289–298. i str. 299–307.

¹¹ G. ALBERIGO, nav. dj., str. 129.

turnim sredinama, a istodobno i njihova unutarnja pluriformnost u odnosu na bazične i druge zajednice. Konačno, na taj način postaje jasnije da se Crkva ostvaruje u svim Kristu prijelovljenim osobama i da se kršćanska zajednica sastoji od vjerom udruženih kršćana kao osoba. Svaki govor o živoj kršćanskoj zajednici tako na određen način uključuje i govor o subjektivnosti ili svjesnosti. Prema tome, Crkva-zajednica kao konkretno ostvarenje shvaća se kroz pojam Crkva-subjekt. To odgovara i novom Crkvenom zakoniku koji pretpostavlja mogućnost postojanja zajednica koje ne posjeduju pravnu osobnost, a postoje unutar, npr., župe kao pravne osobe.^{1 2}

II. POSLJEDICE ZA ŽUPNI PASTORAL

Te temeljne spoznaje traže da budu praksom domišljene u cilju župnog pastoral, u okviru pojedinih partikularnih (mjesnih) Crkava.

Iz njih se tek mogu izvoditi praktična načela i stvarati organizacijske strukture dovoljno nadohvat vjerničkoj bazi, svakom pojedinom vjerniku koje omogućuju da Božja Riječ dopre do ljudi neke socio-kulturne sredine i da učini od njih Božji narod.

Prvenstveno valja praktičnim oblicima pokazati da je župa *zajednica osoba* i kao takva *otajstveni subjekt* unutar mjesne Crkve u kojem je „prisutna i djeluje jedna, sveta, katolička Crkva” (CD 11). Župa postaje najvažnije mjesto, samo žarište sabiranja crkvene zajednice, radi euharistije koja se u njoj slavi i radi neposrednog kontakta s onima kojima je evanđelje namijenjeno. U njoj se na konkretan način može doživljavati i otajstveno zajedništvo s Kristom i bratsko zajedništvo među osobama, unutar tog istog otajstvenog zajedništva. No, radi toga župa mora promijeniti svoju naslijeđenu strukturu i misaono i organizacijski. Mora prestati biti samo administrativna jedinica, instanca crkvene vlasti, servis za zadovoljavanje vjerskih potreba naroda za koji se pretpostavlja kršćanska vjera. Mora postati stvarna zajednica, sposobna razvijati dinamičnu organizacijsku strukturu, pluriformne oblike kršćanskog života i duhovnosti te metode djelovanja (ukupni angažman). U tom je smislu definirana i u novom Crkvenom

zakoniku^{1 3}, što znači da je na neki način prestala diskusija koja se dosta živo vodila odmah poslije Koncila, treba li ili ne treba župa. Župa ostaje osnovna i nenadoknativa razina na kojoj se Crkva ostvaruje i u organizacijskom smislu kao pastoralna struktura.

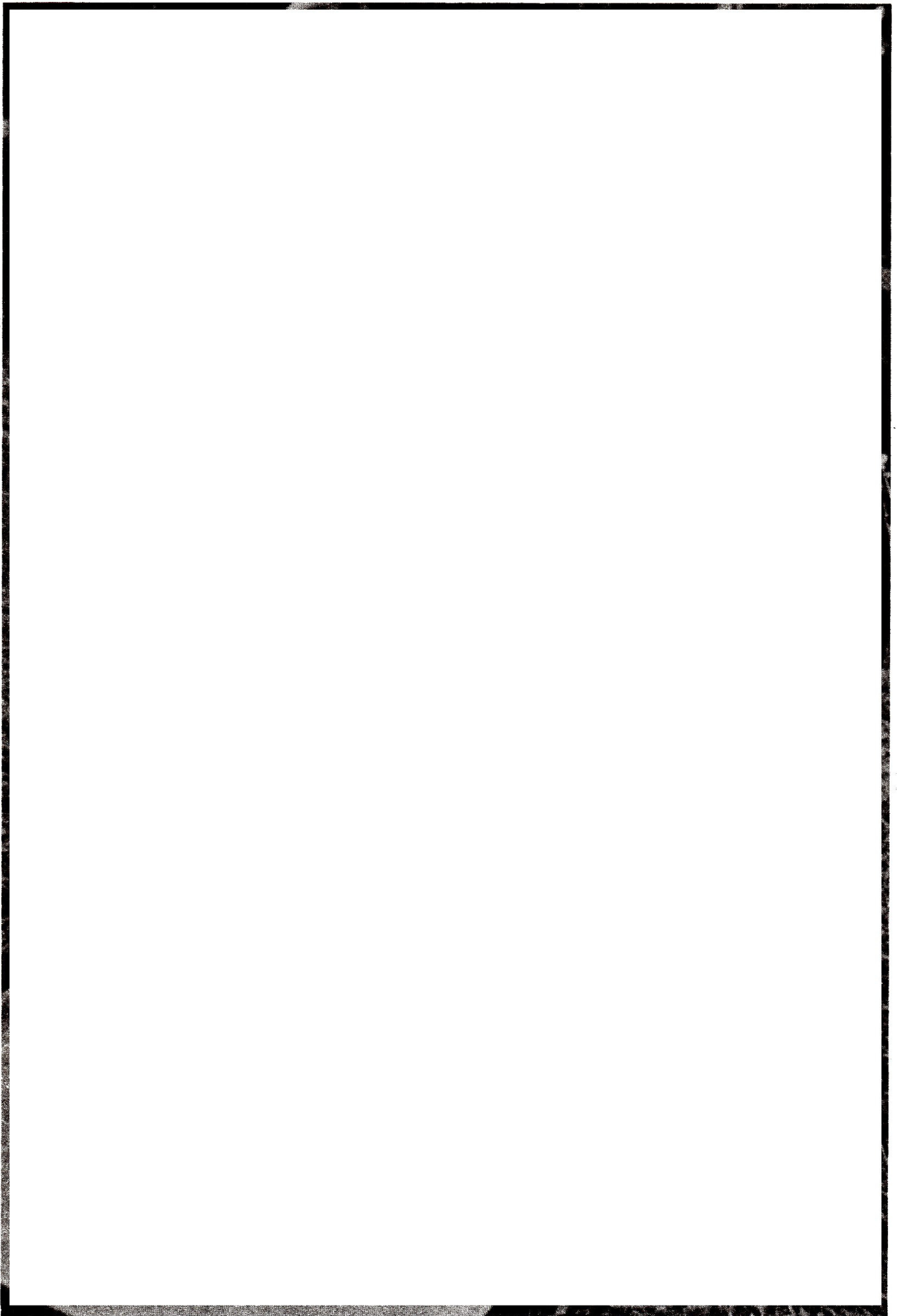
Kritike župe najviše su se obarale na *princip teritorijalnosti*. On se činio jednom od glavnih kočnica da se župa izgradi kao zajednica osoba te da postane evangelizacijski aktivna. Na to su posebno upozoravali sociolozi jer im se činilo da je župa previše u funkciji teritorija.^{1 4} Međutim, što su se više vodile diskusije, to se više uvidalo da je teritorijalna župa potrebna i u gradskim sredinama a ne samo na selu. Teritorijalnost se sa stajališta pastoral može ocijeniti ne samo kao neizbježna potreba radi organizacijskih razgraničenja, nego i kao stanovita prilika. Kroz teritorijalnost, pastoral postaje evangelizacijski prilagodljiviji, jer je prisiljen uvažavati neposredne sociološke realnosti. Župa se tako na jednom teritoriju može doživljavati kao zajednica koja neprestano *nastaje* evangelizacijskim sabiranjem unutar sociološke zajednice (selo, gradska četvrt), uvažavajući raznolike značajke sredine.

No, teritorijalnost se ne može više shvaćati u starom smislu, kao da je sav narod toga teritorija sam po sebi kršćanski, na kojem je župa kao ustanova za zadovoljenje vjerskih potreba. Teritorij je više evangelizacijski zadatak nego granica. Princip teritorijalnosti nipošto se ne primjenjuje na štetu *osobnog načela*, tj. sabiranja osoba, što je za gradsku situaciju od naročite važnosti. Treba, dakle, jasno uočavati premještanje naglaska u shvaćanju teritorijalne župe s teritorija na osobe. Župa je zajednica osoba na jednom teritoriju. S tim u vezi, papa Ivan Pavao II rekao je sudionicima plenarnog zasjedanja Kongregacije za kler, 18–21. X 1984: „Neophodno je, osim toga, da se gradska župa sve više usklađuje s likom koji joj daje Zakonik kanonskog prava, gdje je, za razliku od ranijeg

^{1 2} Usp. moj čl. *Župa i župnik u novom Kodeksu*, u: „Bogoslovska smotra” 2–3(1984), str. 376.

^{1 3} Ondje

^{1 4} F. HOUTART–J. REMY, *Milieu urbain et communauté chrétienne*, Mame, 1968.

zakonodavstva, više naglasak ne na teritorijalnosti, već na karakteru zajednice ljudi (k. 515 par. 1) (...) Župa treba ponovo otkriti svoju specifičnu funkciju zajednice vjere i ljubavi ..."¹⁵

Osim toga, princip teritorijalnosti, primjenjivan na ispravan način u župnom pastoralu, omogućuje raslojavanje osoba po, kršćanstvu stranim, razlikama (gdje bi siromasi mogli doći u nepovoljniji položaj prema onima iz više kalse ili društvenog sloja). Župa tako postaje žarište okupljanja za sve koji vjerom pristupaju Kristu, kvasac novog zajedništva među ljudima zbog doživljavanja otajstvenog zajedništva u Kristu, neposredno dostupno vidljivo mjesto za sve tražitelje. Teritorijalnost na taj način pridonosi i katolicitetu same Crkve. Bez njega bi se mogle crkvene zajednice pretvoriti u zatvorene prijateljske klubove ili pak u ideološke partije.¹⁶

Koliko god, kles, teritorijalnost za suvremenu koncilsku župu ima nezaobilaznu vrijednost, ipak u praktičnom organiziranju župnog života i djelovanja, ne smije biti primijenjena na štetu osobnog načela. Osobno načelo, povezano s teritorijalnim, kulturno-sociološkim prilikama, postaje bitno za oblikovanje župe kao svjesne zajednice koja može postati i subjektivna snaga u djelovanju Crkve – subjekt na nekom teritoriju. Koliko više župa postane subjekt, toliko će manje biti autarkija (u se zatvorena struktura). Današnja župa, kako god bila dobro organizirana, ne može svu zadaću Crkve obaviti sama na svom teritoriju. Mora se povezivati i s drugim župama; potrebne su joj međuzupne i nadžupne strukture (pastoralne zone, dekanati i sl.). Pogotovo je gradska župa upućena na zajednički pastoral na razini grada ili gradske četvrti te na suradnju svih pastoralnih čimbenika koji se međusobno prožimaju. Teritorijalnost se mora tumačiti kroz to prožimanje da ne bi postala zaprekom glavnim pastoralnim ciljevima.

Župni pastoral, promatran kroz značajke jedinog teritorija, postavlja i specifične metodičke zahtjeve. U tom se kontekstu prelamaju pravci i opredjeljenja za *masovni* pastoral ili pastoral *osobnog* kontakta, *pučka religioznost* ili *evanđeoska kreativnost* itd. Nerijetko se te dileme previše radikalno postavljaju. Tako jedni zastupaju mišljenje da su tzv. kari-

zmatične skupine jedina prava budućnost Crkve, a drugi povratak na tzv. pučku Crkvu i masovni pastoral. Zanimljivo je da se oba ekstrema susreću u naglašavanju mističnog i čudesnog, neke vrsti iracionalnog u religioznom doživljavanju. Jednima je to sredstvo održavanja koherentnosti grupe, a drugima u spoju s pučkom religioznošću poticaj za masovna okupljanja

Isto je tako u tom kontekstu često naglašavana dilema: *mala ili velika zajednica?* Iz te dileme proizlazi već dosta dugo prevladavajuće zapostavljanje napora da se župa razvije kao istinska zajednica osoba, a župni pastoral da se spusti u samu bazu, sve do svakog pojedinog vjernika, pod izgovorom da je to nemoguće. Župni pastoral mora pronaći svoj ekleziološki ispravan smjer da se razvije u strukturu koja objedinjuje mnogooblične oblike crkvenog zajedništva, tako da se spomenute dileme ne bi više mogle radikalno postavljati. Župni pastoral morao bi neprestano izrastati iz samog crkvenog tijela, ne samo po direktivama *odozgo* nego i po poticajima *odozdo*, iz baze, kako već Duh Sveti pokrene udove Tijela za dobro cjeline.

Bazične zajednice, kao iskustvo Latinske Amerike, u nas se i općenito u Evropi nisu razvile, jer se za njih ne ukazuje ista potreba. Evropska župa više-manje može dobrom organizacijom, pogotovo ondje gdje je dovoljan broj klera i drugih službenika (imamo čak u Evropi dosta velik broj jako malih župa po broju vjernika), obavljati svoju zadaću na pojedinom teritoriju. Zato Evropi trebaju originalna rješenja. Evropska župa, a mislim da se mi (barem u gradovima) bitno ne razlikujemo, mora se osposobiti za dijalog sa sekularizmom i raznim sličnim ideologijama, za što su joj potrebni prikladni supsidijarni organizmi koji, razumije se, po naravi stvari prelaze razinu same župe.

Pastoralne strukture po vertikali ne bi se zbog supsidijarne djelatnosti smjele uspostavljati bez istodobnog razvitka veza s onim što se

¹⁵ OS. R. od 21. X. 1984. pod naslovom. *Župa: zajednica ljudi, škola vjere i evangelizacije*. Usp. „AKSA” od 2. XI. 1984, str. 1b.

¹⁶ O tome dobro pročitati cjeloviti opis župnog pastora, mada naslov može zavesti, u: NICOLA DE MARTINI, *Nova župa – zajednica prijatelja*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1981.

dogaća u bazi župe. Karizme i karizmatične skupine moraju naći svoje mjesto u župi, ali tako da se ne dogodi sužavanje župnog pastoralna na *bavljenje elitom*, na štetu evangelizatorskih prodora u životnu sredinu. Koliko god se župa prvenstveno mora baviti osobama, ona ne smije zanemariti bavljenje i sociološkom sredinom da utječe na mentalitet unošenjem vjerskog elementa u strukturu javnog mišljenja, i u stvaranje obrazaca življenja.

Imajući, dakle, u vidu sve te opaske, možemo zaključiti da se pastoralna primjena i dalja refleksija koncilске ekleziologije na konkretno događanje, ostvarivanje Crkve u župi, mora kreirati u pravcu oslobađanja subjektivnih crkvenih snaga u bazi (milosnih darova u osobama) kako bi se ona djelotvornije organizirala. U tu svrhu treba tragati za odgovorima na pitanje: kakva je i koliko moguća autonomija u traženju novog stila kršćanskog življenja koji se ne bi osjećao obligatornim toliko tradicionalnim, povijesno uvjetovanim zakonima, koliko vjernošću samom izvornom Evanđelju? Koliko i kako da bazična originalnost utječe i potječe operativne odluke hijerarhijske razine? U svjetlu tih pitanja valja razvijati organizacijske strukture i na razini župe i vertikalno na razini biskupije i dalje. Pastoralna vijeća morala bi obuhvaćati i moguće spontane oblike zajedništva u bazi, kao i razne inicijative. Dakako, sve to stavlja pred župo-zajednicu, kao subjekt crkvenog uraštavanja u životu sredine, goleme zadatke.

III. GLAVNA NAČELA ZA ŽUPNI PASTORAL¹⁷

Iznijet ćemo ovdje, u vidu zaključaka, nekoliko bitnih načela prema kojima se mora usmjeravati župni pastoral ako hoće biti vjeran koncilskoj ekleziologiji i odgovoriti zahtjevima stvarnog položaja župe kao crkvene zajednice u konkretnim okolnostima što proizlaze iz teritorijalne i sociološke uvjetovanosti. Ta se načela zato, prije svega, odnose na teritorijalnu župu, imajući ipak u vidu pretežno gradsku situaciju.

1. Načelo autentičnosti vjere

Razlog za isticanje ovog načela, unatoč to-
orijentacije

me što bi ono moralo biti samo po sebi prisutno u pastoralu, leži u činjenici da suvremeno kršćanstvo nije uvijek autentično evanđeosko. Transformirano u kulturu, pretvoreno u objektivne religiozno-kulturne obrasce življenja, ne nosi uvijek živo svjetlo vjere za pojedine osobe koje se još uvijek smatraju pripadnicima kršćanstva. Jednostavno više ne možemo u pastoralnim nastojanjima polaziti od pretpostavke da su svi kršćani ujedno i vjernici Isusa Krista. Na djelu su procesi dekristijanizacije. Sekularizam i ateizam nastoje uspostavljene kršćanske vrednote odvojiti od žive vjere u Krista, dapače, čak i od samog kršćanskog imena. Događa se i sekularizacija kršćanskih religioznih obrazaca, simbola i sl. Oni se mogu staviti u širi kulturni kontekst, isprazniti najprije od vjere, a potom i od istinskog kršćanskog sadržaja. Zadobivaju funkciju neke svjetovne religije.

Radi toga, s pravom se sve češće govori o potrebi nove evangelizacije kršćanskih sredina, pa i same Crkve.¹⁸ To načelo primijenjeno u župnom pastoralu želi tu potrebu naviještanja staviti u samo žarište. Župa je bitno u funkciji sibiranja Crkve – zajedništva – žive vjere u Krista.

U ostvarivanju tog načela valja na razini župe voditi računa o ovim sastavnicama pastoralna:
a) **Sredina (ambijent)**. Nijedna crkvena struktura nije u odnosu na životnu sredinu važnija i odgovornija od župe. Ona je s njom u izravnom i recipročnom odnosu, preko osoba i preko kršćanskih obitelji te preko raznih vjerskih funkcija koje po naravi same stvari ulaze u interakciju s kulturno-društvenim. Obavlja određeni utjecaj na ukupni život sredine i na ponašanje, ne samo vjernika, nego i, neizravno, nevjernika. Sredina se zato u aktivnom pastoralu mora studirati u dva pravca: koliko je još kršćanska i kao takva prenosnik vjere, odgojni činitelj života po vjeri, te koliko još prima utjecaj sa strane župe kao crkvene zajednice. Sve to na neki način pripada pastoralnoj sociologiji.

¹⁷ ANGELO MAZZOLENI, *La funzione della parrocchia nella pastorale moderna*, u: „La rivista del clero italiano” 7–8(1974), str. 590–597.

¹⁸ EVANGELII NUNTIANDI, izd. KS, Zagreb 1976, str. 14.

ji, primjerenoj potrebama župe, tako da se nje mogu poslužiti pastoralni radnici župnog profila.

b) **Zajednica**, koliko se još uvijek jednim dijelom može identificirati sa sociološkom zajednicom, kvalificira se kao kršćanska, ne više toliko po primljenim sakramentima (statistike!), kao što je to bilo u tradicionalnom pastoralu nego po osobnoj vjeri. Prema tome, tradicionalni pastoral koji se pretežno kretao oko podjelbe sakramenata (sakramentalizam), i time se zadovoljavao, mora krenuti dalje u proces sabiranja, okupljanja osoba u vjeri, tj. prema *vjeri slobodne odluke*. U tom vidu sakramenti i njihovo slavljenje, promatraju se unutar toga procesa kao autentični znakovi žive vjere u Krista, one koja stvara novo zajedništvo, da tako kažemo, više razine. Pastoral se postupno sve više mora baviti buđenjem vjere, osmišljavanjem još žive pučke religioznosti, pronalazeći u njoj one elemente koji mogu pridonijeti da se kršćanska zajednica samospozna u pravom identitetu. Mijenjaju se naime znakovi identifikacije s kršćanskom zajednicom. Sve je više sakramentaliziranih, ali distanciranih od kršćanske zajednice.¹⁹ Tradicionalni simboli gube autentični vjerski sadržaj.

c) **Prijelaz iz sociološke u osobnu vjeru** obično se ne odvija spontano. Njega treba poticati. Zato usmjeravanje toga prijelaza postaje nužna sastavnica dinamičnog župnog pastorala. Pustimo li da se stvari odvijaju spontano, upirući se na sociološke elemente prisutne u pučkoj religioznosti, izlazak iz sociološke religioznosti bit će na štetu kršćanstva, ili će se izvrnuti u novo poganstvo ili u neku vrstu svjetovne ritualnosti. Cilj koji želimo postići smišljenim usmjeravanjem i poticanjem, mora biti autentično kršćanstvo, autentična osobna vjera, izgrađivana u autentičnom zajedništvu. U tu svrhu (poticanja prijelaza), teritorijalna župa na svom teritoriju mora uočavati tri kruga kršćana: one koji žive „pučko” kršćanstvo (s primjesama magijskog), kršćane koji žive početke vjere (u stadiju katekumenata), te kršćane žive (osobne) vjere. Ta tri kruga često nije moguće sasvim odijeliti. Postoji dosta elemenata koji iz nepročišćene pučke religioznosti i dalje žive u vjerničima osobne odluke, a pogotovo u onima koji

najčešće ostaju na počecima vjere, a takvih je najviše.

Evangelizacija kao središnja potreba pastorala, stupnjuje se prema tim zahtjevima i oblikuje se u okupljanje župe kao višeoblične crkvene zajednice, tj. zajednice u kojoj se crkvenost živi na različitim stupnjevima.²⁰

2. Načelo povijesnosti

Crkva kao cjelina na svim svojim razinama mora voditi računa o svom povijesnom putu. On, pak, nadasve je konkretan i nije u svim svojim sastavnicama jednoznačan niti jednolinijski. Uvjetuju ga okolnosti mjesta i doba, što zahtijeva neprestanu prilagodbu crkvenih struktura, svega onoga kontingentnoga, u cilju potpunijeg i vjernijeg ostvarivanja i obavljanja onoga zadanoga od Krista.

U taj sklop pripada čitanje znakova vremena, uočavanje povijesnih tendencija svijeta u njegovim zakonitim autonomnim stremljenjima. Povijesna tendencija pojedinog doba, koja se očituje u dominiranju određenih naglasaka i kretanja u kulturnim i drugim obrascima života, načinu mišljenja i sl., postavlja teologu pitanja na koja se ne mogu dati negdašnji odgovori, a pastoralisti zadatak da tako oblikuje pastoralnu praksu da se kršćanstvo može utjeloviti u stvarna povijesna kretanja u svom dobu i prostoru. Na župnoj razini to se najprije odražava u činjenici da župa više nije statička, jednom zauvijek dana struktura. Ona se zato mora nalaziti u neprestanom procesu organiziranja radi djelotvornosti pastorala.

Sljedeća zadaća u tom sklopu jest briga za kontinuitet²¹, što se na razini župe povezuje s tradicijom, religioznim običajima i svime što živi kao religiozna činjenica, pa i kao neki religiozni ostatak kad ljudi toga više nisu ni svjesni. Nigdje u pastoralu nije moguć neki diskon-

19 JOSIP BALOBAN, „Crkvenost u našim župnim zajednicama”, u: *Zbornik X. i XI. KLJŠ*, str. 229–238.

20 Opširno o evangelizaciji u župi: ANGELO MAZZOLENI, *L'evangelizzazione nelle comunità parrocchiale*, Ed. Paoline, 1975.

21 BONO ZV. ŠAGI, *Traganja za novom crkvenom praksom*, KS, Zagreb 1982, str. 48–51.

tinuitet, nagli raskid s onim što čini konkretnu religioznu svijest, a pogotovo to nije moguće na razini župe. Ali istodobno, mora se otvarati put novome da se tradicija ne pretvori u tradicionalizam. Zbog toga župa na određenom teritoriju mora biti dinamična i pluriformna struktura, sposobna da se u Duhu Svetome samostvaruje kao zajednica u pokretu, zajedno s kretanjem konkretne sredine, bilo seoske, bilo gradske. Te dvije sredine danas se najčešće međusobno prožimaju, tako da je gradsko još uvijek nekako i seosko, a seosko više nije samo seosko.

Kontinuitet oblika religioznosti, napose one koja ima svoje izvorište u pučkoj religioznosti, a ne može se ni napustiti ni posvema održati u sredini koja se mijenja, postaje posebno delikatan. Za sve je to potrebno i sociološko istraživanje koje, dakako, ne može provesti sama župa. Danas se dobro programiran pastoral ne može voditi bez istraživanja. Do teških pogrešaka i fatalnog diskontinuiteta često dolazi upravo zbog čistog voluntarizma koji prevladava na području župnog pastoralala. Istodobno, pak, treba sve jasnije naglašavati da potreban kontinuitet nije puki reaktivni imobilizam.

3. Načelo zajedništva

Već je u dosad rečenom, ovo načelo dovoljno izbijalo kao ključna označnica primjene koncilске eklezijologije na župni pastoralni rad. Proizlazi to iz samog shvaćanja župe kao zajednice osoba na jednom označenom teritoriju. Teritorijalnost, kako smo već naglasili, se ne smije tumačiti na štetu sabiranja osoba. Stoga, za praktično oživotvorenje načela zajedništva u cjelokupnom župnom pastoralu, valja voditi računa o psihološkim, sociološkim i teološkim razlozima sabiranja osoba u zajednicu ili spontane skupine tako da to sabiranje bude *crkvotvorno*. Potrebna je određena tolerancija među različitim skupinama, solidarnost i svijest o zajedništvu koje je u životnoj praksi uvijek nesavršeno. Zajedništvo koje župa izgrađuje prije svega je otajstvena stvarnost, a tek drugotno sociološka koja u vremenu može zadobivati različite oblike. Zato je i prvotno predmet teološke, a tek potom sociološke prosudbe. Župa je

orijentacije

zato na neki način i zajednica malih zajednica koje se sastaju iz slobodnih poticaja žive vjere (karizme Duha Svetoga). Ona sve njih sabire u mnogooblično jedinstvo. Crkvotvornost svih skupina vjernika u župi najjače se potvrđuje u *zajedničkom slavljenju nedjeljne euharistije*. U tom smislu dobro oblikovana nedjeljna euharistija, uvažavajući realnosti različitih skupina (zajednica), postaje doista središte zajedništva (sinaksis). No, zbog toga posebne skupine u župi, pogotovo one po nečelu nekog vlastitog oblika duhovnosti ne bi smjele u pravilu izbjegavati zajedničko euharistijsko slavlje cijele župne zajednice.

Poštujući načelo zajedništva u župnom pastoralu, isto se tako nameće u sadašnjem trenutku potreba preoblikovanja masovnog pastoralala u osobni, kako je to već naglašeno. Masovni je pastoral odgovarao više dobu kršćanskog društva, kad se kršćanska vjera pretpostavljala, kad je dosljedno tome sabiranje bilo sabiranje kršćanskog naroda bez obzira na osobnu vjeru. Dakako, opcija za pastoral zajedništva osoba u vjeri ne znači da se Crkva evangelizacijski ne obraća i širokim slojevima kršćanskog naroda, ali se nameće zadatak promišljanja metoda u obraćanju masama nekad monolitnog kršćanskog naroda²², da ne iznevjeri izgradnju kršćanskog zajedništva koje se sada izgrađuje unutar pluralne ljudske zajednice raznih društvenih sistema.

Jednako tako načelo zajedništva mora izmijeniti, tzv., *servisni* ili *obredni pastoral*, što osobito pogađa način kako se „dijele” sakramenti, da se *dijeljenje* pretvori u *slavljenje*, što, pak, bez barem minimalne svijesti zajedništva nije moguće ostvariti. Slavljenje sakramenata kojima je župna zajednica prirodno mjesto, ako se provodi po načelu zajedništva, postaje snažan trenutak identifikacije s Crkvom ne samo primatelja nego i svih sudionika u tom slavlju.

4. Načelo suodgovornosti

Zajednica sama po sebi uključuje neku suodgovornost članova, ali ta suodgovornost za-

²² ISTI, *Veliki skupovi kao prilika za naviještanje evanđelja*, u: „Bogoslovska smotra” 4(1984), str. 533.

visi o unutarnjem ustrojstvu po kojem zajednica funkcionira. To pak ustrojstvo, iako je u bitnom *zadano* (hijerarhijska zajednica – hijerarhijska suradnja više subjekata)²³, može s vremenom zadobivati praktičan model, primjeren globalnom shvaćanju društva, jer se radi o zajednici koja je ipak „uređeno” društvo. Ono, pak, u povijesti se iz zadanog i u zadanom stalno „uređuje”. Na zadano u tom kontekstu pripada i temeljna jednakost dostojanstva svih članova koja proizlazi iz inkorporacije u Tijelo Kristovo (iz krsta itd.) te zajednički temeljni cilj. Jedno poslanje, a različite službe (AA 2).

Prema tome moguće je, a i nužno, da funkciju hijerarhijski ustrojene zajednice prožima određeni „demokratski” stav svih relevantnih čimbenika zajednice, nasuprot onom autoritarnom koji se bio uvriježio u pastoralu. Po tom autoritarnom stavu sav se pastoral mjerio i prosuđivao po hijerarhijskom autoritetu (koji je bio sav iznad zajednice), bez obzira na bolje mogućnosti koje bi proizišle iz njegove ugrađenosti u zajedništvo na temelju zajedničkog poslanja i različitosti službi.

Načelo suodgovornosti, dakle, na neki način znači primjenu i oživotvorenje koncilске ideje *kolegijaliteta* na samu crkvenu bazu, što župu čini najšire otvorenom strukturom za kršćanski angažman svih vjernika, svećenika, đakona, redovnika/ca, laika. U tom kontekstu valja razvijati slobodu inicijative, uvažavanja karizmi i sve to tako uređivati i ugrađivati u zajedništvo da se zajednica može osjećati kao živi subjekt – nositelj cjelokupnog crkvenog poslanja prema različitosti duhovnih darova i službi. U takvoj zajednici, kroz neprestani unutarnji dijalog, laici i klerici mogu sve potpunije uviđati svoje pravo mjesto. Mogu stalno otkrivati, unutarnjom kritikom, u samoj zajednici znakove vlastitog vjerskog produbljenja ili vlastitog raspadanja. Zajednica se izgrađuje prema unutra i prema van – i u osobnom i u društvenom smislu.

U čisto operativnom vidu, da bi se mogla gajiti suodgovornost i subjektnost zajednice, potrebno je naglasiti tri tijela koja bi se morala razvijati unutar dobro organizirane župe:

a) **Župni prezbiterij**, ako župa ima više svećenika ili drugih zaređenih službenika. U taj

župni prezbiterij pripadaju uz župnika, župni vikari, katehete, redovnici i redovnice koji na bilo koji način obavljaju ili mogu obavljati pastoralnu djelatnost u skladu sa crkvenim pravom.²⁴ Župni prezbiterij, po naravi same stvari, odgovara na zahtjev *zajedničkog pastorala*, bez kojeg je teško danas zamisliti živu, djelotvornu župnu zajednicu. U njemu se oživotvoruje suodgovornost i koordiniraju se inicijative.

b) **Suradnički zbor**. Sastoji se od svih suradnika, tj. svih onih koji su se na bilo koji način uključili aktivno u djelovanje župe kao pastoralne strukture. Tu se može postaviti pitanje: tko su ti župni suradnici? Dobro je podsjetiti da je svaka župa i do sada imala neke laičke suradnike, samo se nije izgradila svijest o njihovoj važnosti: sakristani, ministranti, pjevači, čitači, katehisti itd. Neke od tih službi već su u crkvenom Zakoniku artikulirane i traži se za njih određena kvalifikacija, a još je dosta toga što se u *duhu zakona* treba artikulirati.²⁵

c) **Pastoralno vijeće i ekonomsko vijeće**. To su jedina formalna tijela koja predviđa crkveno pravo, pa prema tome trebaju imati i određeni statutarni oblik.²⁶ Pastoralno vijeće po svom je sastavu na neki način šire od suradničkog zbora, uključuje u sebi ideju predstavništva raznih vjerničkih skupina itd., o čemu bi trebalo voditi računa kad se stvara u pojedinim biskupijama statut o formiranju pastoralnih vijeća.

5. Načelo otvorenosti prema svijetu (društvu)

Ovdje samo kratko²⁷, radi potpunosti pogleda na župni pastoral, prodahnut koncilskom ekleziologijom. Župna zajednica se nalazi, kako smo to već naglasili, unutar društvene za-

23 Usp. DOKUMENTI II. vat., izd. KS, Zagreb 1970. Nota explicativa praevia, str. 188s.

24 Izlazi iz samog opisa službe župnika u Crkvenom zakoniku – k. 517, 519 i dr. – no prezbiterij ne treba zamišljati kao pravno formalno tijelo, već kao radno-suradničko.

25 Opširnije u mom članku u: „Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije”, br. 11(1985), str. 172.

26 k. 536 i 537; usp. i k. 511–514.

27 BONO ZV. ŠAGI, *Traganja...*, str. 45–48.

jednice kao kvasac. U našim je prilikama ona upravo na najosjetljivijem mjestu, gdje se nalazi u neprestanoj interakciji s drugovrsnim društvenim zajednicama. Od nje se traži da svoje djelovanje oblikuje autentično vjerski i da ostane na području osobne (privatne) čovjekove sfere. To, pak, dovodi je u opasnost da se zatvori u „čistu” religioznost te svoje članove destimulira za sudjelovanje u „svjetovnim” stvarima da stvara svojevrsni duhovni geto. Da se to ne bi događalo, potrebno je da se propovijedanjem, katehizacijom itd., razvija *otvorena* kršćanska religioznost (duhovnost), putem koje se svaki pojedini kršćanin osposobljuje da zauzme i svoje društveno-političke odgovornosti i mjesto koje mu pripada u konkretnom našem druš-

tvu. Isto tako, sama župna zajednica, kao mjesto okupljanja i odgojno mjesto, mora biti sposobna pronalaziti dijaloške mogućnosti da vjerska djelatnost i vjerski odgoj budu shvaćeni kao doprinos društvenom odgoju i društvu kao cjelini. Tražiti putove za sudjelovanje na socijalnom (karitativnom) i sličnom polju s društvom, da se ne bi stjecao dojam paralelne crkveno-društvene djelatnosti.

Recimo na kraju da sva ta praktična načela zahtijevaju, u ovom našem trenutku, još svestranu prouku i razradu koju čini sama živa praksa. Koncilom je otvoren put i župnoj zajednici; što više bude svjesni subjekt, to više će biti sposobna tim putem kročiti.